

KORONAVİRÜS SALGINININ ENERJİ PİYASALARINA ETKİLERİ

İSMAİL KAVAZ

SETA | PERSPEKTİF

NİSAN 2020 · SAYI 267

- Koronavirüs salgını enerji piyasalarını nasıl etkiledi?
- Bu süreçten en fazla zarar gören sektörler hangileridir?
 - Kısa ve uzun vadede çözüm yolları nelerdir?

GİRİŞ

Aralık 2019'da ilk kez Çin'in Wuhan kentinde görülen Koronavirüs (COVID-19) salgını kısa sürede tüm dünyaya yayılarak çeşitli olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte turizmden sosyal hayata, iş dünyasından ülke ekonomilerine kadar birçok alandaki faaliyetler kesintiye uğramıştır. Söz konusu sürecin enerji piyasaları üzerindeki olumsuz etkileri ise derinleşerek devam etmektedir.

Günümüzde yaklaşık 3 milyar kişi evlerinde kısıtlı bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Bunun sonucu olarak özellikle petrol ürünlerine olan talepte ciddi bir düşüş yaşanmaktadır. Söz konusu talep azalmasının yaklaşık yüzde 20 seviyelerine ulaştığı gözlemlenirken bu durum küresel petrol fiyatlarının hızlı bir biçimde gerilemesine neden olmaktadır.¹

Öte yandan talebin bu denli hızlı düşmesi karşısında Suudi Arabistan ve Rusya arasındaki piyasaya hakim olma mücadelesi neticesinde günlük petrol arzının yaklaşık 3 milyon varil seviyesinde bir artış tren-

di içerisinde olması dikkat çekmektedir.² Dolayısıyla petrolde bir yandan talep eksilmesi yaşanırken diğer yandan küresel ölçekli bir arz fazlası durumundan bahsetmek mümkündür.

Dünya bu seviyedeki bir petrol talebi azalmasıyla ilk kez karşı karşıya bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak da petrol fiyatlarının şiddetli bir şekilde düşerek 25 dolar seviyelerine gerilediği gözlemlenmektedir.³ 2020 başlarında Brent petrolün varil fiyatı 65 dolar iken 9 Mart'ta 35 dolara ve 18 Mart'ta ise 25 dolar seviyesine kadar düşmüştür. Bugünlerde 25 dolar seviyesinin altına test eden fiyatların önümüzdeki süreçte 20 doların altına düşmesi beklenmektedir. Söz konusu durumun sadece petrol endüstrisini değil küresel enerji piyasalarının tamamını derinden etkilediği gözlemlenmektedir.

ENERJİ PİYASALARININ DURUMU

Enerji piyasaları günümüzde hissedilir bir şok yaşamaktadır. Küresel Koronavirüs salgını nedeniyle 2020'nin

1. "Oil Market Report-March 2020", International Energy Agency (IEA), <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-march-2020>, (Erişim tarihi: 31 Mart 2020).

2. Abigail Ng, 5 Charts that Explain the Saudi Arabia-Russia Oil Price War So Far", CNBC, 1 Nisan 2020.

3. "Brent Petrol Fiyatları", Bloomberg HT, <https://www.bloomberght.com/entia/brent-petrol>, (Erişim tarihi: 1 Nisan 2020).

İSMAİL KAVAZ

2009'da Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2011'de Leicester Üniversitesi'nde tamamlayan İsmail Kavaz doktora derecesini 2018'de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde hazırladığı "Türkiye için Enerji Talebi Modellemesi ve Tahmini" başlıklı teziyle aldı. Çalışma alanları arasında enerji politikaları, enerji kaynakları, verimlilik ve enerji talebi konuları bulunmaktadır. SETA Vakfı Enerji Araştırmaları Direktörlüğü'nde görev yapan Kavaz aynı zamanda Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde akademisyen olarak çalışmaktadır.

ilk çeyreğinde gerçekleşen petrol talebi azalmasının ikinci çeyrekte de bu eğilimi devam ettirmesi beklenmektedir. Bu süreçte petrol üreticisi ülkelerin alacakları pozisyonlar oldukça kritik bir öneme sahiptir.

Petrol piyasasına hakim olan ülkelerin yapacağı hamleler piyasada bulunan diğer üretici ülkeleri kötü bir biçimde etkileyebilir. Bu bağlamda piyasadaki dalgalanma ve petrol üretiminde söz sahibi ülkelerin atacağı adımlar özellikle Irak, Nijerya, Cezayir ve Umman gibi gelirlerinin büyük kısmını petrolden sağlayan aktörleri olumsuz bir duruma sokabilir. Örneğin Irak Merkezi Hükümetinin bütçesinin yaklaşık yüzde 90'ını ülkenin petrol gelirleri oluşturmaktadır.⁴ Dolayısıyla günümüz petrol fiyatları ve gelirleri ile Irak'ın ekonomik bir darboğazın içine girmesi olasıdır. Bu da zaten uzun zamandır ciddi bir istikrarsızlık yaşayan ülkeyi ekonomik ve sosyal bakımdan oldukça olumsuz bir şekilde etkileyecektir.

Koronavirüs salgınının olumsuz olarak en fazla etkilediği sektörlerin başında kuşkusuz ulaşım gelmektedir. Günlük petrol üretiminin yaklaşık yüzde 60'ının kullanıldığı sektörün faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmiştir.⁵ Bunun sonucunda ise günlük petrol talebinde önemli miktarda düşüşler gerçekleşmiştir.

Geçmiş dönemlerde petrol fiyatlarında yaşanan aşağı yönlü hareketler genel olarak ekonomik krizlerle paralellik göstermiştir. Ancak günümüzde sadece ekonomik durumdan kaynaklı değil aynı zamanda insanların yaşam biçimlerindeki değişimler nedeniyle fiyatlarda bu denli hızlı düşüşler gözlemlenmektedir. Örnek vermek gerekirse havacılık sektörü küresel ekonominin yaklaşık yüzde 3'ünü⁶ oluştururken aynı sektör toplam petrol tüketiminde yüzde 10 seviyelerinde bir yere sahiptir.⁷ İnsanların seyahat etmemesi

4. "Iraq: Selected Issues", International Monetary Fund (IMF), 2 Temmuz 2019, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/07/25/Iraq-Selected-Issues-48528>, (Erişim tarihi: 29 Mart 2020).

5. "Oil 2020-Analysis and Forecast to 2025", International Energy Agency (IEA), https://www.oecd-ilibrary.org/energy/oil-2020_cf9397c0-en, (Erişim tarihi: 31 Mart 2020).

6. "Economic Growth", Aviation Benefits Beyond Borders", Aviation Benefits, <https://aviationbenefits.org/economic-growth>, (Erişim tarihi: 31 Mart 2020).

7. "Transport", British Petroleum (BP), <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/energy-outlook/demand-by-sector/transport.html>, (Erişim tarihi: 31 Mart 2020).

ve küresel ticaretin yavaşlaması gibi nedenlerle söz konusu sektördeki faaliyetler sekteye uğramıştır. Petrol talebindeki azalma neticesinde ise ülke ekonomileri olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla önceden "sonuç olan" etmenler şimdi "sebebe olma" noktasına gelmiştir.

Petrol endüstrisinin Koronavirüs salgınının yol açtığı durumdan olumsuz etkilenmesinin dolaylı birtakım sonuçları da olacaktır. İlerleyen dönemde sektörün kar miktarları düşeceğinden maliyet azaltıcı birtakım tedbirlerin alınması olası görünmektedir. Bu durum ise sektörde çok sayıda işten çıkarma eylemiyle sonuçlanabilir.

Enerji açısından son derece önemli bir diğer sektör ise elektrik piyasasıdır. Salgının yol açtığı kriz sonucunda elektrik piyasalarının önemi bir kez daha anlaşılacaktır. Elektrik günümüz koşulları altında vazgeçilemez bir enerji çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Salgın sebebiyle insanların yaşam standartlarında ciddi bir kısıtlama gözlemlenmesine rağmen elektrik enerjisine olan talep bu dönemde özellikle hane halkı düzeyinde hiç olmadığı kadar artmaktadır. Bu aşamada iletişim sistemi ve aydınlatma gibi elektriğe dayalı hizmetler aksamadan devam ettirilmelidir. Dolayısıyla içerisinde bulunduğumuz süreçte elektrik arz güvenliği son derece kritik bir öneme sahiptir.

Küresel enerji sistemi bağlamında doğal gaz piyasasındaki gelişmeleri de izlemekte fayda vardır. Bu dönemde petrol talebinde görülen azalmanın doğal gaz için de geçerli olduğu söylenemez. Ancak petrol fiyatlarındaki sert düşüş küresel doğal gaz piyasasını doğrudan etkilemektedir. Bilindiği üzere doğal gaz piyasasında yapılan sözleşmeler küresel petrol fiyatlarına endeksli bir şekilde sürdürülmektedir. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki düşme eğilimi doğal gaz fiyatlarını da aşağı çekmektedir. Bu durum doğal gazda dış tedarikçilere bağımlı yapıdaki ülkeler açısından bir avantaj olarak değerlendirilirken kaynak sahibi ülkeler bakımından dezavantajlı bir durum ortaya çıkarabilir.

Buna karşın Rusya bu süreçte düşük fiyatlara rağmen Avrupa'ya doğal gaz ileme kapasitesini arttırmayı planlamaktadır.⁸ Söz konusu kapasite artışı ile bugün

8. Tsvetana Paraskova, "Russia Moves in on European Gas Markets as Oil Prices Crash", Oil Price, 22 Mart 2020.

olası bir gelir kaybı yaşayacak olsa da –ABD’nin kaya gazı üretiminde önemli bir düşüş beklendiğinden– uzun vadede Avrupa piyasasındaki hakimiyetini artırmak adına Rusya bu süreci işletebilir.

Petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan sert düşüşlere rağmen bir diğer fosil enerji kaynağı olan kömürde fiyatların genel olarak yatay bir seyir izlemesi dikkat çekmektedir.⁹ Fiyatlar açısından bu durumun devam etmesi sonucunda özellikle elektrik üretiminde kömür yerine doğal gazın daha fazla kullanılmasının önü açılabilir. Başka bir ifadeyle kömüre göre ucuz olan doğal gaza doğru bir yönelme yaşanabilir.

Salgının belki de en olumlu yanı küresel karbon salınımlarının azaltılması noktasında olacaktır. 2020’nin ilk iki çeyreğinde olası hızlı talep düşüş eğilimi yaşanması ile birlikte küresel emisyon miktarlarının azalması beklenmektedir. Bu duruma yol açan faktörler her ne kadar olumsuz olsa da emisyonların düşmesi olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. Fosil yakıt piyasasında yaşanan gelişmeler belki de küresel enerji dönüşüm eylemiyle sonuçlanacaktır.

SONUÇ

Koronavirüs salgınının etkisini kaybetmesi ile birlikte tüm dünya enerji güvenliğinin ne kadar önemli ve elektriğin ne kadar vazgeçilemez olduğunu daha iyi anlayacaktır. Bu dönemde ortaya çıkan arz-talep dengesizlikleri enerji piyasalarının yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte enerji piyasalarının bilindik usullerle yönetilmesi işlemleri de değiştirilebilir. Liberal politikaların tartışılmaya başlandığı bugünlerde devletin piyasada daha etkin rol al-

9. “Coal”, Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/commodity/coal>, (Erişim tarihi: 1 Nisan 2020).

masının önü açılabilir. Başka bir ifadeyle kamunun piyasalar üzerindeki etkinliği ve sorumluluğu artırılabilir.

Bu süreçte en ağır hasarı petrol üreten ülkeler arasında düşük gelire sahip olanların alması beklenmektedir. Irak, Nijerya, Cezayir, Gabon, Ekvator ve Umman gibi ülkelerin derin bir ekonomik krizle karşı karşıya gelmeleri kuvvetle muhtemeldir. Günümüz petrol fiyatları bu ülkelerin ekonomik krize sürüklenmesi bakımından önemli sinyaller vermektedir. Çünkü bu ülkeler milli gelirlerinin büyük bir kısmını petrol gelirlerinden elde etmektedir. Bu süreçte ve sonrasında uluslararası kuruluşların bahsi geçen düşük gelire sahip gelişmekte olan ülkelere öncelik vermesi gerekmektedir. Suudi Arabistan’a burada ayrı bir parantez açmakta fayda vardır. Önemli bir petrol üreticisi ve G20 dönem başkanı olan Suudi Arabistan bu dönemde dengeleyici bir rol üstlenmelidir.

Petrol piyasasında yaşanan sert fiyat hareketleri özellikle fosil yakıtlarda dışa bağımlılığı yüksek olan ülkelerin yenilenebilir enerjiye geçişlerini hızlandırabilir. Ancak günümüzde yenilenebilir enerji alanındaki en büyük eksiklik devamlı bir üretim sürecinin olmamasıdır. Bu nedenle ülkeler hem bu alandaki eksiklikleri giderebilecek teknolojik yatırımlar yaparak hem de alternatif kaynaklara yönelerek enerji portföylerini zenginleştirmelidir.

Burada öne çıkan bir diğer önemli alternatif ise nükleer enerjidir. Nükleer enerji kullanımı her ne kadar içerisinde birtakım riskler barındırsa da enerji arz güvenliği anlamında önemli avantajlar sunmaktadır. Fukuşima patlamasından sonra nükleer enerjiye olan talep hızla azalmış olsa da günümüzde yeniden eski seviyelerine gelmektedir. Yapılan projeksiyonlar göstermektedir ki özellikle gelişmekte olan ülkeler nükleer enerji kaynağını kullanarak elektrik üretme kapasitelerini giderek geliştireceklerdir.

